[0905] Noordhollands *vlaar* 'vlier', een frisisme als *tjad* 'vief' en *jaar* 'uier'

Michiel de Vaan

Summary
The North Holland dialect form vlaar*(*de*) 'elder (tree)' cannot be a regular reflex of Old Dutch* *fleodra *(whence Modern Dutch* vlier*). Instead, it may be regarded as a Frisian substrate word in North Holland. Modern West Frisian* flear *can go back to Old Frisian* *fliāthar. *When borrowed into the North Holland dialect, this yielded* *flādar > vlaar. *The form* vlaarde *resulted from metathesis of* dr *to* rd *in the oblique case forms (*flādres*, etc.). If it is regarded as a substrate word, the word for 'elder' would belong to the category of "secondary vocabulary" posited by Cor van Bree. Another word from the North Holland dialect which would fit in with this group is* vlaremuis*,* vlaardemuis *'bat' (Standard Dutch* vleermuis*). It may have been borrowed from Old Frisian* *flatharmūs*, the preform of the Hindeloopen dialect form* flɔ.ərəmüs.

1. Noord-Hollands ja *en* jaa *als frisismen*

De Germaanse tweeklank **eu* ontwikkelde zich – tenzij een *i*-umlautfactor volgde – in het Vroegoudfries tot **ia*, waaruit in het Laatoudfries *iā* ontstond (Siebs 1901: 1234, Bremmer 2009: 29). De lange klinker in *iā* viel samen met de Oudfriese *ā* die uit andere bronnen ontstaan was, met name uit West-Germaans **au* en **ai*. Vanaf ca. 1450 (zo Versloot 2012: 109) begon in het Westerlauwers Fries een vernauwing van /a:/ tot /ɛ:/ en, uiteindelijk, rond 1700, tot /ɪ.ə/, geschreven als *ea*. Woorden met Proto-Germaans **eu* die via Oudfries *iā* in het Modern Westerlauwers Fries *jea* /jɪ.ə/ hebben gekregen zijn, onder andere, *tsjeaf* 'dief' (Oudfries *thiāf*) < Proto-Germaans **þeuba-*, *tsjeak* 'kaak' (Oudfries *tziāke*) < **keukōn-* en *tsjea* 'dij' (Oudfries *thiāch*) < **þeuha-* (Hoekstra 2001: 728). Enkele woorden en plaatsnamen in Noord-Holland veronderstellen eveneens de klankontwikkeling van Proto-Germaans **eu* tot Oudfries **iā* maar missen de latere, Westerlauwersfriese vernauwing tot /ɛ:/ of /ɪ.ə/. De bedoelde Noord-Hollandse woorden behoren tot het bewijsmateriaal voor het ooit Friestalige karakter van Noord-Holland (de Vaan 2012). Ze bevestigen daarnaast dat de

Us Wurk, jiergong 62 (2013), s. 161-172.

vernauwing van /a:/ ten tijde van de ontfriesing van Noord-Holland, uiterlijk in de dertiende eeuw, nog niet was begonnen in het westelijkste Oudfries.

De adjectieven *tjad/tjat* 'vief, kras' en *tjats* 'dartel, vurig, heet' kwamen tot in de twintigste eeuw in de taal van Noord-Holland voor. *Tjats* duikt al enkele keren op in de werken van Bredero en Hooft, terwijl *tjad* in 1698 voor het eerst geattesteerd is. Heeroma (1948: 12) beschouwt *tjad* als een oud "Ingweoons" woord en verbindt het met Gotisch *þiuþs* 'goed' (< Proto-Germaans **þeud-*). Dat is een aannemelijke etymologie aangezien initiële **þ-* in het Fries *t-* werd en de tweeklank **eu* Oudfries *iā* opleverde. Noord-Hollands *tjad* kan daarom op Oudfries **tiād* berusten, de verwachte reflex van Proto-Germaans **þeuda-*. Het duidelijk Friese karakter van de klankontwikkeling stelt ons in staat bij *tjad* van een Fries substraatwoord te spreken (Bremmer 2012: 141). Een ander Hollands woord dat met zijn begin-*t* voor Germaans **þ-* op ontlening uit het Oudfries wijst, is *tille*, *til* 'bruggetje; duivenhok', waarvan de Frankische tegenhanger in het Nederlands *deel* 'houten vloer' luidt; beide uit Proto-Germaans **þiljōn-* (Bremmer 2012: 133).

Voor 'uier' komt in Noord-Holland *jaar* voor, wat in het Modern Westerlauwers Fries de standaardvorm is. Het Schiermonnikoogs heeft *jieder* (Spenter 1968: 212). Samen wijzen deze vormen op een reconstrueerbaar Oudfries **jāder*, dat zelf uit Proto-Germaans **eudur* verklaard moet worden (Kroonen 2011: 157–159). Noord-Hollandse auteurs uit de zeventiende en achttiende eeuw gebruiken soms de variant *jadder*, zo bijvoorbeeld Vondel, Antonides van der Goes en Berkhey in zijn *Natuurlijke Historie*. Daarnaast wordt *jadder* genoemd in het handschrift-Kool met Noord-Hollandse dialectwoorden uit de jaren 1770 (de Vaan 2013). *Jadder* gaat eveneens op **jāder* terug, waarbij de klinker verkort werd in naamvalsvormen met de medeklinkergroep *dr*, bijvoorbeeld in de genitief enkelvoud **jādres* > **jadres*.[1]

Naar de mening van Gysseling (1962: 21) zouden de Noord-Hollandse plaatsnamen *Tjaddinkrijtje* (in Oude-Niedorp) en *Tjaarlingermeer* (in Warmenhuizen) mogelijk een Oudfries persoonsnaamelement **Tiāde* uit West-Germaans **þeudō-* 'volk' kunnen bevatten. Of de stichting van die plaatsen ook teruggaat tot (tenminste) de dertiende eeuw is mij echter onduidelijk gebleven.

---

1. Op **jadder* met korte klinker gaan ook Modern Vastelandsnoordfries *jååder*, *jader*, *jaoder* terug, zie Löfstedt 1963/65: 303, Sjölin 2006: 87.

2. Nederlands vlier

De naam van de *vlier* (*sambucus nigra*) kan voor het Proto-Germaans als **hul(u)n-* gereconstrueerd worden (Seebold 2011: 42), waarvan onder andere Duits *Holunder*, *Holder*, *Holler*, Deens *hyld* en Zweeds *hyll* afstammen. In het Nederlands is deze stam bewaard in Zuid-Limburgs *heulenteer* en varianten daarvan. Later hebben de *h*-woorden concurrentie gekregen van de afstammelingen van West-Germaans **fleoþra-*, die in de twintigste eeuw het gehele Nederlandse en Friese taalgebied beslaan buiten Zuid-Limburg, alsmede direct aangrenzende delen van het Rijnland en Westfalen (Eickmans 1982: 257). Ook het Nederduits ten oosten van de Elbe gebruikt dit woord voor 'vlier', zie König/Paul 1998: 212. Getuige de varianten die Kiliaan in 1599 geeft, was de vervanging van *hol-/heul-* door *vlier* aan het einde van de zestiende eeuw al ver gevorderd. Nieuwhoogduits *Flieder*, dat eerst 'vlier' en later 'sering' betekent, wordt als een Nederduits leenwoord beschouwd (Seebold 2011), en speelt hier geen rol. In het Engels zijn geen sporen van **fleoþra-* gevonden.

Van *vlier* zijn in het Fries, Nederduits en Nederlands de volgende belangrijkste attestaties bekend, gerangschikt naar taalvariëteit:
a. Modern Westerlauwers Fries *flear* /flɪ.ər/, *flearebeam* 'vlier', dialectisch *fleur* /flö.ər/ (vooral Wouden en Gaasterland), Schiermonnikoog *fledder*, Terschelling *flier* /fli.ər/, Hindeloopen /flɔ.ər/, Ameland *flareboom* /fla:rə-bo:m/ (*WFT* s.v. *flear*).
b. Oudsaksisch *fliadar* in de plaatsnaam *Fliadarlōh* 'vlierbos' (890).
c. De Oudnederlandse toponiemen 'Vlierbeek' (in Vlaams-Brabant; *Fliderbecca* 1147, *Friderbecca* 1148, *Flitherbecensis* 1188), 'Vlierden' (in Noord-Brabant; *Fleodrodum* 721 kop. 1191), 'Vlierrode' (in Overijssel; *Flethar-rothe* 991-1000), en 'Vlierzele' (in Oost-Vlaanderen; *Fliteritsale* 639 kop. 941,[2] *Flithersala* 864, *Flithersele* 976, *Fliethersele* 1003, *Flithersela* 1108, *Flethersele* 1156); zie *ONW* voor de attestaties.
d. Middelnederlands *vlieder* als appellatief in *Sambucus ... dats vlieder* (1351; *MNW*), *vlier* in *dat march van den vlieren* (15e eeuw; *MNW*); als toponiem in 'Vlierzele' (*Vlidersele* 1214) en 'Vliermaal(root)' (Belgisch-Limburg; *Vlidermal* 1283, 1284, 1285, *Wouters van Vlidermoel* 1300, *Gheert van Vliedermale* 1389).
e. De volgende Vroegnieuwnederlandse vormen bij Kiliaan (1599): *vlier*,

2 De Grauwe (2005: 61) uit twijfels over deze vorm, aangezien de patroonheilige van de parochie van Vlierzele Fledericus heet. Derhalve zou *Fliterit-* in 639/941 mogelijk op een verlezing van **Flit[h]eric-* kunnen berusten (zie ook Debrabandere et al. 2010: 261).

vlierboom ‘sambucus’, “Saksisch” *flederbom*; “verouderd” *vlieder*; “Saksisch, Gelders, Hollands, Fries” *vledder*; “Vlaams” *vlinder(boom)*; “Hollands” *vlaerboom*.

f. De belangrijkste Nieuwnederlandse dialectvormen zijn bijeengebracht door van Sterkenburg (1975:203), waarvan hier de kaart is gereproduceerd.[3] De *h*-vormen en het Friestalige gebied buiten beschouwing latend, zien we op zijn kaart zeven *f/v*-woorden.

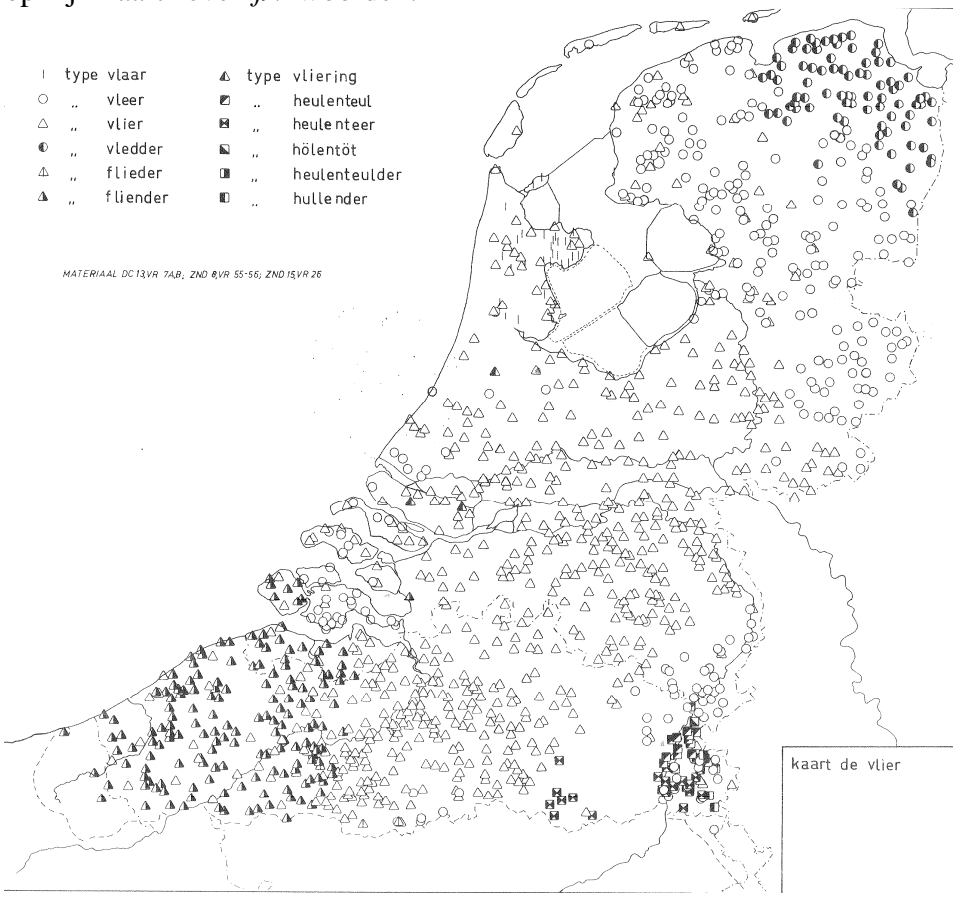

Afbeelding 1: *Vlier in de twintigste-eeuwse dialecten*. Overname uit: van Sterkenburg 1975: 203, afbeelding 20.

De hoofdttypen *vlaar*, *vledder*, *vleer*, *vliender* en *vlier* hebben de volgende regionale verspreiding:

3. Zie voor een kleurenkaart met grofweg dezelfde indeling, en daarnaast een gedetailleerdere opsomming van de lokale varatie, *PLAND* s.v. ‘gewone vlier’: www.meertens.knaw.nl/pland/.

vlaar: Noord-Holland boven het IJ, met name in West-Friesland, en eenmaal op Ameland, als *vlaar* of *vlaarde*. De afwijkende klinker *aa* heeft in het *WNT* tot een apart lemma *vlaar* geleid.

vledder: De provincie Groningen.

vleer: 1. Drente, Overijssel en delen van de Achterhoek; 2. Noord- en Midden-Limburg; 3. De Zeeuwse (m.u.v. van Walcheren) en Zuid-Hollandse eilanden en sporadisch elders in Zuid-Holland, bijv. in Katwijk. Voor het Zeeuws vermeldt Ghijsen (1959–74: 1076) overigens dat een tachtigjarige man uit Noord-Beveland *vledder* opgaf.

vliender: West-Vlaanderen, zuidelijk en westelijk Oost-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen, Walcheren.

vlier: Centrale dialecten: Holland, Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant, Antwerpen, Vlaams-Brabant, Noordoost-Vlaanderen (het sporadische *vliering* is hiervan afgeleid).

De moderne dialectspreiding wordt weerspiegeld in de spreiding van familienamen die van 'vlier' zijn afgeleid, vergelijk de *Nederlandse Familienamen Databank* (www.meertens.knaw.nl/nfd/):

Vlaar (West-Friesland in Noord-Holland), *Vlaarkamp* (Castricum);

F/Vleer (Twente, Weststellingwerf, Lemsterland), *Vleerbos* (Twente), *Fleerakkers* (zuidoostelijk Noord-Brabant, prov. Antwerpen), *van Vleeren* (Weststellingwerf);

Flier (Noord-Veluwe, Kampen), *F/Vlierman* (Overijssel), *van de(r) Flier* (centraal Nederland), *van de(r) F/Vliert/d* (Veluwe).

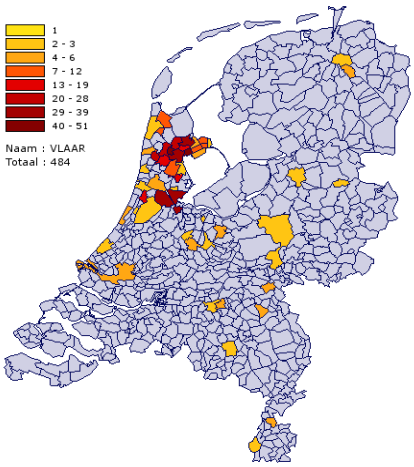

Afbeelding 2: *De verspreiding van de familienaam Vlaar in 1993* (www.familienaam.nl, geconsulteerd in de herfst van 2009)

De vormen *vledder*, *vleer*, *vlier* en *vliender* zijn zonder veel moeite te verklaren met behulp van bekende klankveranderingen. Vanuit een Oudnederlands **fleodra* (mannelijk), genitief **fleodres*, ontstonden na wegval van slotklinkers en met verandering van de tweeklank tot *io* de vormen **flioder*, gen. **fliodres*. Door syncope van *-d-* in **flioder* ontstonden Middelnederlands *vlier*, oostelijk *vleer*, terwijl *d* in *-dr-* in de overige naamvallen langer bewaard werd. Op vormen met bewaarde *dr* berusten noordoostelijk *vledder* en Vlaams *vlinder*, *vliender*.[4] Een lange klinker kon voor *-dr-* verkort worden, zoals ook is gebeurd in *ladder*, *ledder* naast *leer* uit **hlaidrō-* 'ladder'. Die klinkerverkorting verklaart de korte *e* in *vledder*. Schematisch:

**fliodra*	>	**vlieder/vlēder*	> *vlieder*, *vlier* en *vlēder*, *vleer*
**fliodras*	>	**vliedres/vlēdres*	> Vlaams *vlie-n-der*
			> **vledres* > nom. *vledder*

Bij het qua structuur vergelijkbare 'ladder' zijn *leer* en *ledder* de Centraal-Nederlandse vormen met de Middelnederlandse *ē* < West-Germaans **ai* die we klankwettig verwachten in onder andere het Brabants. Daarnaast bestaan in het Kustnederlands (van Zeeuws-Vlaanderen tot en met Texel, zie de kaart in *TNZN* I.4) de vormen *ladder* en *lodder*, die verkorting van **lādre* tot *ladre* veronderstellen. De vorm **lādre* berust op ontlening uit het Oudfries, waarin **ai* zich in een deel van de gevallen tot **ā* ontwikkelde, namelijk indien de volgende lettergreep een achtervocaal bevatte, zoals de **-ō* van **hlaidrō-* (de Vaan 2011). De klinkerverkorting van **ā* tot **a* voor *dr* zou klankwettig in het Oudfries zelf hebben kunnen plaatsvinden (cf. Siebs 1901), maar kan ook in het Hollands zijn gebeurd.

3. Noordhollands vlaar *en Fries* flear

Hoe nu de *aa* van Noord-Hollands *vlaar*, *vlaarde-* te verklaren? Die vorm was in elk geval al in de zestiende eeuw in gebruik, getuige het Hollandse *vlaerboom* bij Kiliaan. De familienaam *Vlaar* is bekend vanaf de zeventiende eeuw door *Symen Pietersz Vlaer* uit het Westfriese Aartswoud, die in

4. De *n* in het Vlaams wordt door De Grauwe 2005: 58–61 als epenthetische medeklinker verklaard. Hij toont de aanwezigheid van *n* in 'vlier' aan vanaf het Laatmiddelvlaams (1331 *Heinricum de Vlienderbeke* in Kortrijk, 1390 *an tvlienderkin* voor een toponiem nabij Gent, enz.), en wijst op parallelle Vlaamse gevallen van *n*-epenthese, zoals Middelvlaams *eynselijc* 'ijselijk', *duynster* 'duister', en in moderne dialecten *tonkelen* 'tokkelen', *zi(e)nderen* 'zieden, koken' en andere. Ook het in de dertiende eeuw in Vlaanderen en Zuidwest-Brabant gebruikelijke – en qua verklaring van de *n* omstreden – *vriendach*, *vriindach*, *vrindach* 'vrijdag' heeft volgens De Grauwe een epenthetische *n*.

1647 als schipper op 'de jonge Vlaerboom' wordt vermeld (zie database Meertens). Boekenoogen (in Boekenoogen/Woudt 2004: 569) noemt daarnaast *vlaardeboom* en *vleerdeboomtje* uit een en hetzelfde Assendelftse archiefstuk uit 1666, en *vlaerdebeyen* 'vlierbessen' in *Bloemtuyntje* van Jan Claasz Schaap uit Wormerveer (1660). Over de herkomst van het woord zegt Boekenoogen: "Waarschijnlijk is *vlaardeboom* ontstaan uit een ouder *vladderboom*, *vledderboom*. Vgl. Middelnederlands *vledderboom*, bij Kiliaan *flederboom* en *vledder* (...)" Die verklaring overtuigt niet, omdat er geen **vladderboom* is geattesteerd en het ook niet duidelijk is waar het eerste lid **vladder-* vandaan zou moeten komen. Bovendien bestaan voor de vereiste klankontwikkeling van **vladderboom* via **vlardeboom* naar *vlaardeboom* geen parallellen. Waarschijnlijker is dat *vlaardeboom* met metathese uit **vladerboom* is ontstaand, zoals we ook *leerde* uit **leder* 'ladder' vinden. De vraag is nu, of een vorm **vladerboom* bestaan kan hebben.

Gezien de geografische beperking van *vlaar* tot Noord-Holland dient zich de volgende verklaring aan. Het is bekend dat de Noord-Hollandse dialecten op verschillende niveau's sporen van Fries taaleigen bevatten. De Frankisering vond in dit gebied zo laat plaats – vanaf de dertiende eeuw – dat niet alle Friese sporen werden uitgewist. De discussie over de precieze aard en het aantal van Noord-Hollandse frisismen is nog niet afgesloten (zie Versloot 2003, van Bree/Versloot 2008, de Vaan 2012, van Bree 2012, Versloot 2012), maar dat een aantal Friese woorden hetzij voor, hetzij na de Frankisering van Noord-Holland in de Noord-Hollandse dialecten terecht kwam, lijkt wel zeker. Reeds van Haeringen (1936: 183) heeft gezien dat Noord-Hollands *vlare*, *vlaarde* "zich aansluiten bij" Fries *flear* 'vlier'. Meer woorden maakt hij er niet aan vuil. De historische klankleer helpt ons hier een handje.

Zoals we in paragraaf 1 zagen ontwikkelde Oudfries *iā* zich in het algemeen tot Modern Westerlauwers Fries *jea* /jɪ.ə/. Hierop bestaat een systematische uitzondering: na *l* en *m* ging de *j* verloren, waardoor onder meer *leaf* 'lief' (Oudfries *liāf* < Proto-Germaans **leuba-*), *lea* 'ledematen' (< **liā* < pl. **litha*), *fleane* 'vliegen' (Oudfries *fliān* < **fleuhan-*) en *meane* 'maaien' (Oudfries *miān*) ontstonden (Hoekstra 2001: 728). *Lea* 'ledematen' laat zien dat de wegval van intervocalische *th* voorafging aan het vernauwingsproces van de Oudfriese *ā*. Volgens Siebs (1901: 1275) is die wegval zeker vanaf de vijftiende eeuw te dateren.

Modern Westerlauwers Fries *flear* (met de in 2a genoemde dialectvormen) kan dus teruggaan op (Laat-)Oudfries **flār* of **fliār* (Siebs 1901: 1413, 1421). Laatstgenoemde vorm kunnen we rechtstreeks uit een ouder

**fliāthar* uit West-Germaans **fleoþra-* verklaren. Vanuit Oudfries **fl(i)āthar* zijn de Noord-Hollandse vormen goed te verklaren. Mocht de combinatie *flj-* op het moment van ontlening uit het substraat nog bestaan hebben in het Fries, dan is een vereenvoudiging tot *fl-* in het Hollands goed te begrijpen. De bewaarde *d* in *vlaarde* wijst op het bewaren van de *th* in het Oudfriese woord ten tijde van de ontlening. In theorie zou de metathese van *dr* tot *rd* al in het Oudfries hebben kunnen gebeuren, zoals Laatoudwestfries *leerde* (1515, Bozum bij Sneek), Modern *ljerre* (Noordoosten) 'ladder' en enkele andere Friese woorden laten zien (Miedema 1970: 125f., Hoekstra 1992: 3). De vorm *vlaar* moet zich echter zonder metathese uit **flādar* hebben ontwikkeld, zodat de eenvoudigste aanname – dat wil zeggen, de hypothese die de feiten met een zo recent mogelijke ontwikkeling verklaart – die moet zijn, dat **flādar* zich in het Noord-Hollands zelf ontwikkelde tot zowel *vlaar* als *vlaarde*.

We kunnen daarom Noord-Hollands *vlaar* en *vlaarde* opvatten als frisismen, en, meer bepaald, als ontleningen uit wat Cor van Bree de secundaire woordenschat noemt (bijv. in van Bree/Versloot 2008: 71–72, van Bree 2012: 192–194). Daarmee bedoelt hij dat deel van de woordenschat dat noch centraal (primair), noch perifeer (tertiair) genoemd kan worden. Het hoofdcriterium voor deze driedeling is, in hoeverre de verschillende delen van de woordenschat makkelijk ontleend worden uit een andere taalvariëteit. Terwijl de primaire woordenschat (bijv. frequente werkwoorden, voornaamwoorden) in vrij hoge mate bestand is tegen ontlening, kan de tertiaire woordenschat juist vrij gemakkelijk ontleend worden. Tot de secundaire woordenschat, die daar tussenin zit, rekent van Bree onder andere "de kleine natuur, de huiselijke en kinderlijke sfeer, de oude agrarische sfeer en de plaatselijke toponymie; verder kunnen gevoelswoorden (subjectieve woorden) ertoe gerekend worden" (van Bree 2012: 192). Zulke woorden hebben volgens van Bree een "typisch locale frequentie", wijzen derhalve niet op een "culturele contactsituatie" of diffusie uit andere streken, maar kunnen wel op substraatwerking, en dus "in de richting van een intensieve contactsituatie wijzen." Hoewel de vlier geen kleine plant is, geschiedt de verwerking van de vruchten en het hout meestal lokaal. Dat zou de reden kunnen zijn geweest voor het overleven van het Friese substaatwoord in Noord-Holland.

4. Noordhollands vlaremuis '*vleermuis'*

De bespreking van *vlaar* 'vlier' is niet compleet zonder ook Noord-Hollandse *vlaardemuis*, *vlaremuis* 'vleermuis' erbij te betrekken. Boekenoo-

gen/Woudt (2004: 569) noemen die vorm voor de Zaanstreek, met als oudste attestatie *vlaremuysen* in van Engelenburg, Broek in Waterland (1711). Karsten (1931) en Pannekeet (1984) kennen *vlaremuis* in West-Friesland. Op Texel is het echter *fleremuus* (Jansen 1993) en in Waterland vermeldt van Ginneken (1954) voor Marken *vlɪ.rimuis*, voor Volendam *flɔ̈irmös* en voor Monnikendam *fle.jrmɔ̈.s*. Boekenoogen herleidt *vlaremuis* tot een hypothetisch ouder *vladermuis*, "een bijvorm van *vledermuis*." Het probleem is echter dat zo'n bijvorm geheel onbekend is. Aangezien *vleermuis*, Middelnederlands *fledermūs*, het woord *vleder* 'vleugel' bevat, zou voor *vlaremuis* beïnvloeding door het werkwoord *fladderen* overwogen kunnen worden, dat immers Vroegnieuwnederlands *vled(d)eren* heeft vervangen. Uit een oorspronkelijk **vlader-muis* zouden dan enerzijds *vlaardemuis* en anderzijds *vlaremuis* zijn ontstaan. De in het *WNT* geciteerde passages laten echter pas vanaf de achttiende eeuw een vervanging van *fledderen* door *fladderen* zien, hetgeen te laat is om *vlaremuys* uit 1711 te verklaren.

Ook in het Fries vinden we hetzelfde eerste lid *flear-* in 'vleermuis' als in 'vlier': Modern Westerlauwers Fries *flear(e)mûs*, negentiende-eeuws *fljermuws* (Halbertsma, 1854), Hindeloopen *flɔ.ərəmüs*, Schiermonnikoog *flɪ.ərmüs*, Terschelling *flɪ.ərmüs*. Terwijl de standaard-Friese vorm *flear-* op **fleþar-* terug zou kunnen gaan (vgl. Miedema 1970), en het Oostfries (Wangeroogs *fliddermuus*) en Noordfries (Mooring *fladermüs* [*a*], Sylt *fleđermüs* [ɛ]) het beste als **fliþra-* gereconstrueerd kunnen worden,[5] wijst de Hindelooper vorm in de richting van Oudfries **ā* of rekking van korte **a*. Merk op dat *fladre*, *flare* 'fladderen' ook in het Noordfries voorkomt, en *flattern* in het Duits vroeger is geattesteerd dan *fladderen* in het Nederlands (in de vijftiende eeuw volgens Seebold 2011: 300; Vroegnieuwhoogduits *fladern*). Het is daarom denkbaar dat Fries **flethar-mūs* of **flithra-mūs* al in Oudfriese tijd door **flatharmūs* werd vervangen, dat vervolgens in het Noord-Hollands werd ontleend en daar *vlaardemuis*, *vlaarmuis* opleverde. Het lijkt misschien wat teveel van het goede dat het Noorhollands twee verschillende woorden aan het Fries zou hebben ontleend die zich beide tot *vlaar(de)* ontwikkelden, maar de vormen waren uiteraard op het moment van ontlening nog verschillend (**fl(j)āthar* tegenover **flathar*). Bovendien horen zowel 'vlier' als 'vleermuis' in de categorie 'kleine natuur' thuis, die van Bree (2012: 192) tot de secundaire woordenschat rekent. Dat is het soort woorden dat bij uitstek in aanmerking komt voor impositie vanuit een substraat (in dit geval Fries) in een superstraat (Hollands).

5. Mededeling van Arjen Versloot, per brief, februari 2013.

5. Conclusie

Noord-Hollands *vlaar(de)* 'vlier' kan niet verklaard worden uit Oudnederlands **fleodra*, maar wel als Fries substraatwoord in Noord-Holland. De te reconstrueren Oudfriese vorm **fliāthar* (waaruit Modern Westerlauwersfries *flear*) zou zich bij ontlening in het Hollands via **flādar* tot *vlaar* ontwikkeld hebben, en, met metathese van *dr* tot *rd* in de verbogen vormen (**fliāthres* enz.), tot *vlaarde*. Als frisisme past *vlaar* bij andere Noord-Hollandse woorden die van Bree onder de secundaire woordenschat schaart. Nog een woord dat in die categorie past is Noord-Hollands *vlaremuis*, *vlaardemuis* 'vleermuis', dat eveneens niet via bekende ontwikkelingen uit het Nederlands te verklaren is. *Vlaremuis* zou ontleend kunnen zijn uit het Oudfriese **flatharmūs*, dat aan de Hindelooper dialectvorm *flɔ.ərəmüs* ten grondslag ligt.

Universiteit Leiden

BIBLIOGRAFIE

Boekenoogen, Gerrit & Klaas Woudt. 2004. *De Zaanse volkstaal*: *het Zaans woordenboek*. Wormer: Stichting Uitgeverij Noord-Holland.

van Bree, Cor. 2012. Een Fries substraat in Noord-Holland? Oftewel: Noord-Hollandse frisismen op de methodologische pijnbank gelegd. In: R.H. Bremmer Jr. & M. de Vaan (red.), *Sporen van het Fries en de Friezen in Noord-Holland* (= *It Beaken* 74). Leeuwarden: Fryske Akademy, 173–205.

van Bree, Cor & Arjen Versloot m.m.v. Rolf H. Bremmer Jr. 2008. *Oorsprongen van het Stadsfries*. Leeuwarden: Fryske Akademy.

Bremmer Jr, Rolf H. 2009. *An Introduction to Old Frisian*. Amsterdam/ Philadelphia: Benjamins.

Bremmer Jr, Rolf H. 2012. 'It giet oan!' Friese leenwoorden in het Nederlands. In: R.H. Bremmer Jr. & M. de Vaan (red.), *Sporen van het Fries en de Friezen in Noord-Holland* (= *It Beaken* 74). Leeuwarden: Fryske Akademy, 123–149.

Debrabandere, Frans, Magda Devos, Paul Kempeneers, Vic Mennen, Hugo Ryckeboer en Ward van Osta. 2010. *De Vlaamse gemeentenamen. Verklarend woordenboek*. Leuven: Davidsfonds.

Eickmans, Heinz. 1986. *Gerard van der Schueren: Teuthonista. Lexikographische und historisch-wortgeographische Untersuchungen*. Köln/ Wien: Böhlau.

Ghijsen, Rika. 1959–1974. *Woordenboek der Zeeuwse Dialecten*. Den Haag: van Goor.

van Ginneken, Jacques. 1954. *Drie Waterlandse dialecten*. Alphen a/d Rijn: Samsom.

de Grauwe, Luc. 2005. Mnl. *vri(e)ndach* revisited: met buigings-, analoge of toch veeleer epenthetische *-n-*? In: A. Quak en T. Schoonheim (red.), *Gehugdic sis samnungun thinro. Liber amicorum W.J.J. Pijnenburg*. Groningen: Gopher, 53–68.

Gysseling, Maurits. 1962. Het oudste Fries (eerste deel). *It Beaken* 24, 1–26.

van Haeringen, C.B. 1936. *Supplement* bij *Franck-van Wijk, Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 's-Gravenhage: Nijhoff.

Heeroma, Klaas. 1948. De Gm. *eu* in het Nederlands (II). *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 65, 7–17.

Hoekstra, Jarich. 1992. Nijfrysk *heardich*, *heurich*, *herrich*, Nijheechdútsk *heiter*. *Tydskrift foar Fryske Taalkunde* 7, 1–6.

Hoekstra, Jarich. 2001. An outline history of West Frisian. In: Horst H. Munske (red.), *Handbuch des Friesischen*. Tübingen: Niemeyer, 722–734.

Hof, Jan Jelles. 1933. *Friesche dialectgeographie*. 's-Gravenhage: Nijhoff.

Jansen, Gelein. 1993. *Tessels woordenboek met sèèggies*. Den Burg: Langeveld & De Rooy.

Karsten, Gerrit. 1931. *Het dialect van Drechterland*. Purmerend: Muusses.

Kiliaan, Cornelis. 1599. *Etymologicum Teutonicae linguae sive Dictionarium Teutonico-latinum.* Antwerpen: Plantin.

König, Werner & Hans-Joachim Paul (Graphiker). 1998. *dtv-Atlas Deutsche Sprache*. 12. Auflage. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Kroonen, Guus. 2011. *The Proto-Germanic* n-*stems. A study in diachronic morphophonology*. Amsterdam/New York: Rodopi.

Löfstedt, Ernst. 1963–65. Beiträge zur nordseegermanischen und nordseegermanischnordischen Lexikographie. *Niederdeutsche Mitteilungen* 19/ 21, 281–345.

Miedema, H.T.J. 1970. Nieuwfries *ljedder* 'ladder' en zijn nevenvormen. *Taal en Tongval* 22, 124–127.

ONW = *Oudnederlands Woordenboek*. http://gtb.inl.nl/

Pannekeet, Jan. 1984. *Westfries woordenboek*. Wormerveer: Stichting Uitgeverij Noord-Holland.

PLAND = *Plantennamen in de Nederlandse Dialecten*. Databank met volksnamen van plantnamen in het Nederlandse taalgebied. www.meertens.knaw.nl/pland/.

Seebold, Elmar. 2011. *Kluge. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 25., durchgesehene und erweiterte Auflage*. Berlin/Boston: de Gruyter.

Siebs, Theodor. 1901. Geschichte der friesischen Sprache. In: *Grundriß der germanischen Philologie*. Ed. H. Paul, 2. Auflage. Strasbourg, Band I, 1152–1464.

Sjölin, Bo. 2006. *Etymologisches Handwörterbuch des Festlandsnordfriesischen*. Kiel: Fach Friesische Philologie, Christian-Albrechts-Universität.

Spenter, Arne. 1968. *Der Vokalismus der akzentuierten Silben in der Schiermonnikooger Mundart*. Kopenhagen: Munksgaard.

van Sterkenburg, Piet. 1975. *Het glossarium Harlemense: een lexicologische bijdrage tot de studie van de Middelnederlandse lexicografie*. 's-Gravenhage: Nijhoff.

TNZN = *Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland*, red. G.G. Kloeke [et al.], 1939–1972, Leiden.

de Vaan, Michiel. 2011. West-Germanic **ai* in Frisian. *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 67, 301–314.

de Vaan, Michiel. 2012. Taalcontact in Noord-Holland: een inleiding. In: R.H. Bremmer Jr. & M. de Vaan (red.), *Sporen van het Fries en de Friezen in Noord-Holland* (= *It Beaken* 74). Leeuwarden: Fryske Akademy, 77–84.

de Vaan, Michiel. 2013**.** Hollands uit de achttiende eeuw: Het zogenaamde 'handschrift-Kool'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 129, 122–132.

Versloot, Arjen. 2003. Fries in Holland in de 17e eeuw. *Taal en Tongval* 55, 1–40.

Versloot, Arjen. 2012. Westgermaans $*\bar{e}_1$ in het Noord-Hollands: een Ingweoonse mythe? In: R.H. Bremmer Jr. & M. de Vaan (red.), *Sporen van het Fries en de Friezen in Noord-Holland* (= *It Beaken* 74). Leeuwarden: Fryske Akademy, 101–121.

WFT = *Wurdboek fan de Fryske taal / Woordenboek der Friese taal online*, http://gtb.inl.nl/.